

nego w Gdańsku od 1982 r. Związki bibliografii i polityki w latach 1946-1990 przedstawiła Jadwiga Sadowska (UWr.), która skupiła się na trzech zagadnieniach: marksistowskiej wizji bibliografii, bibliografii zalecającej jako czynnik kształtującym świadomość w Polsce lat pięćdziesiątych oraz wpływie cenzury na bibliografię narodową. Małgorzata Korczyńska-Derkacz (UWr.) w oparciu o dokumenty z lat 1946-1956 znajdujące się w Archiwum Akt Nowych oraz Zakładzie Dokumentacji Księgoznawczej Biblioteki Narodowej omówiła tajne listy książek skazanych na zacytowanie, usunięcie z bibliotek szkolnych, pedagogicznych i publicznych do działów prohibita lub do tzw. księgozbiorów zarezerwowanych. Problem Katynia na kartach podręczników szkolnych z lat 1981-1999 zaprezentowała słuchaczom Anna Glimos-Nadgórska (UŚ). Autorka stwierdziła, że ten bardzo trudny temat pojawił się w książkach historycznych dopiero z początkiem lat osiemdziesiątych, a sposób jego prezentacji zmieniał się w zależności od sytuacji politycznej i docierania polskich historyków do materiałów archiwalnych. Białym plamom w nauczaniu historii poświęcony był także referat Joanny Górskiej (UŚ), która zajęła się sposobem przedstawienia postaci Józefa Piłsudskiego na kartach podręczników szkolnych wydanych po 1945 r.

Podsumowując, trzeba podkreślić, że zakres tematyczny zgłoszonych referatów był bardzo szeroki – od tematyki historycznej po współczesną, od zagadnień ogólnych (prawnych, metodologicznych) po szczegółowe (konkretne czasopisma, autorzy).

Wygłoszone na konferencji referaty potwierdziły, że problemy związane z ograniczaniem wolności słowa w Polsce – zarówno w aspekcie historycznym, jak też współczesnym – nadal budzą żywe zainteresowanie badaczy. Dzięki dostępowi do zasobów archiwalnych, a wykorzystywane były zbiory Archiwum Akt Nowych i archiwów lokalnych, IPN i Biblioteki Narodowej, możliwości badawcze są coraz szersze. Wiele referatów dotyczyło spraw zupełnie nieznanych, przedstawianych po raz pierwszy lub też – dzięki nowym źródłom – z nowej perspektywy badawczej, jak np. polskie prawodawstwo prasowe z lat 1918-1939, związki polityki z bibliografią, działalność Komisji Oceny Wycofywanych Wydawnictw i Komisji Oceny Księgozbiorów, GUKPPiW, charakterystyka pracy cenzorów, ingerencje cenzorskie w konkretnych czasopismach. Warto zaznaczyć, że większość referatów opierała się na dokumentacji archiwalnej.

Teksty referatów zostaną opublikowane jako materiały pokonferencyjne.

Małgorzata Korczyńska-Derkacz
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do redakcji 10 stycznia 2009 r.

**„UNIWERSUM PIŚMIENICTWA
WOBEC KOMUNIKACJI ELEKTRONICZNEJ”
Ogólnopolska Konferencja Naukowa
(Wrocław, 2-4 grudnia 2008 r.)**

Ekspansja nowych technologii staje się niejednokrotnie dobrym pretekstem do nowego spojrzenia na znane, bo istniejące od dawna, zjawiska i instytucje. Problemy te interesują specjalistów z różnych dziedzin, m.in. socjologów, prawników, medioznawców, pedagogów. Celem konferencji, zorganizowanej przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, przy udziale Komitetu Naukoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, była prezentacja zagadnień związanych z szeroko rozumianym piśmiennictwem w jego

tradycyjnej (drukowanej) i nowej (elektronicznej) formie. Proponowana tematyka obejmowała m.in.: typologie, wiarygodność dokumentów, zachodzące między nimi relacje, nowe kierunki badań, przepływ piśmiennictwa między różnymi kanałami komunikowania. Uczestnikami konferencji były, zarówno osoby interesujące się zjawiskiem transformacji oraz problemami jej towarzyszącymi, jak i praktycy związani z bibliotekami i informacją naukową.

Obrazy odbywały się w Gmachu Głównym Uniwersytetu Wrocławskiego – w Oratorium Marianum oraz w sali im. Stefana Banacha.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonała Marta Skalska-Zlat (UWr.), która w imieniu Rady Programowej powitała zgromadzonych gości, podkreślając wyjątkowo duże zainteresowanie zaproponowaną tematyką. Dowodem na to była rekordowa liczba zgłoszonych referatów.

Pierwszy wykład, zatytułowany *Uniwersum piśmiennictwa, jego właściwości, granice i sposoby istnienia*, wygłosił przewodniczący Rady Programowej Krzysztof Migoń (UWr.). Jego zdaniem rozmaite postaci zapisu wpływają na zróżnicowanie form piśmienniczych, jednak piśmiennictwo jako całość jest pozwalającą się opisać jednością. Konkluzją wystąpienia było stwierdzenie, że chronologiczne następstwo form – od zapisu (od)ręcznego (faza skryptograficzna), przez mechaniczny, głównie drukowany (faza typograficzna), po elektroniczny (faza cyfrowa) – nie wyklucza ich współistnienia i współdziałania.

Następnie głos zabrał socjolog Janusz Goćkowski (KN PAN), który podjął temat *Funkcje książki w pracy humanisty*. Każdą książkę, widzianą jako element Galaktyki Gutenberga, jako cząstkę biblioteki każdego humanisty i jako sposób zabezpieczenia się przed degradacją myślenia i języka, należy odczytywać w nieskończonej wielości związków z innymi książkami; dostrzegać, że jest ona jednocześnie całością i wielością fragmentów o odrębnym znaczeniu.

Do ogólnych ustaleń rozpoczynających konferencję kilka refleksji na temat ewolucji form i metod komunikacji piśmienniczej dodała Barbara Stefaniak (KN PAN). Jej referat zatytułowany *Nieformalne kanały komunikacji piśmienniczej w nauce – od gęstego pióra do klawiatury komputerowej* dotyczył m.in. genezy, definicji i warunków sprzyjających powstaniu „niewidzialnego kolegium” (*invisible college*).

Czasoprzestrzeń książki jako nową kategorią badawczą kultury książki zajęła się Małgorzata Góralska (UWr.) w referacie *Czasoprzestrzeń książki – książka w czasoprzestrzeni*. Zdaniem autorki, czynnik czasu w świecie natychmiastowej informacji skłania do postawienia pytań o granice przyśpieszenia w codziennym życiu, o rangę kontemplacyjnego i głębokiego myślenia, a przede wszystkim o miejsce książki jako „powolnego” i „starego” medium.

Sesja popołudniowa, prowadzona przez Wandę Pindlową (UJ), nosiła tytuł „Komunikacja elektroniczna”. Mirosław Górny (UAM) przedstawił referat *Technologie informatyczne jako czynnik kształtujący funkcje infrastruktury informacyjnej w nauce*, w którym oprócz opisu stanu obecnego zaprezentował prognozy na przyszłość. Maria Kocójowa (UJ) w wystąpieniu zatytułowanym *Prawda o odesłaniach (linkach) w Internecie: z badań nad piśmienniczą komunikacją elektroniczną* skonfrontowała teoretyczne założenia udostępniania dokumentów elektronicznych z rozwiązaniami stosowanymi w praktyce. Krzysztof Narojczyk (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) w referacie *Dokument elektroniczny w badaniach naukowych. Szanse i zagrożenia* zajął się w zasadami wykorzystania elektronicznych form informacji, w tym koniecznością wypracowania uniwersalnej typologii. Problemy organizowania elementów środowiska informacyjnego omówił następnie Stanisław Skórka (UP Kraków). Temat jego wykładu brzmiał: *Nic już nie będzie takie samo, czyli o wpływie architektury informacji na strukturę środowisk informacyjnych*. W kończącym pierwszy dzień obrad wystąpieniu *Akceptacja nowych rozwiązań w komunikacji naukowej. Perspektywa aktora-sieci* Remigiusz Sapa (UJ) postulował zbudowanie holistycznego, całościowego obrazu dokumentu elektronicznego w komunikacji naukowej.

Drugiego dnia konferencji odbyły się cztery sesje, w których zaprezentowano 23 referaty. W sesji „Internet jako źródło informacji i reklamy”, prowadzonej przez Mirosława Górnego, referenci podjęli tematy dotyczące funkcjonalności elektronicznych katalogów i bibliografii oraz możliwości promocyjnych Sieci. Piotr Lechowski (UJ) w wystąpieniu *Internet jako źródło informacji o bibliotekach polskich za granicą* zajął się identyfikacją, typologią, charakterystyką i oceną elektronicznych zasobów z tej dziedziny. Referat autorstwa Agaty Walczak-Niewiadomskiej, zatytułowany *Funkcjonalność katalogów online w zakresie przekazu informacji o zasobach bibliotecznych na przykładzie bibliotek polskich i zagranicznych* dotyczył przykładowych rozwiązań technologicznych, stosowanych w katalogach tego typu. W wystąpieniu *Piśmiennictwo regionalne – w książce, czasopiśmie i komputerze* Danuta Wańka (Książnica Pedagogiczna, Kalisz) przedstawiła Internet jako szansę dla piśmiennictwa regionalnego, które dzięki kolekcjom bibliotek cyfrowych może zaistnieć także poza macierzystym terytorium. O podobnym wykorzystaniu Sieci mówiła także Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski). Referat *Książka słowiańska pisana i drukowana cyrylicą w komunikacji elektronicznej* poświęciła ocenie korzyści płynących z już zeskanowanych druków cyrylickich i zapowiedzi dalszych prac w tym zakresie.

Reklamie książki były poświęcone dwa kolejne wystąpienia. Maja Wojciechowska (UG) omówiła temat *Ewolucja rynku książki. Od reklamy tradycyjnej do reklamy elektronicznej*. W referacie *Internet źródłem reklamy i czytelnictwa* Elżbieta Kochan (Biblioteka UE, Kraków) przedstawiła najpopularniejsze w tym zakresie portale, blogi i fora internetowe. Sesję zakończył wykład Doroty Chłopkowskiej (UWr.), zatytułowany *Bibliografia w postaci bazy danych – nowa forma czy nowa jakość*.

W sesji „Transformacje postaci dokumentów”, której przewodniczył Dariusz Kuźmina (UW), trzy wystąpienia dotyczyły prasy. Istotnym elementem referatu Eveliny Kristanovej (UŁ) *Prasa tradycyjna a elektroniczna – próba porównania typologii* było pytanie o obecność czasopism elektronicznych w lekturze czytelników. Autorka przedstawiła wyniki własnych badań ankietowych, przeprowadzonych wśród studentów. Nad problemem *Elektroniczne wydania tytułów prasowych – konkurencja czy uzupełnienie dla prasy tradycyjnej* zastanawiała się z kolei Jolanta Laskowska (UG). Z badań autorki wynika, że wersje elektroniczne są często bogatsze w treści, natomiast zwykle pozbawione materiałów dodatkowych (np. płyt, książek, map). Różnica polega także na mniej elastycznych modelach ich prenumeraty. Egzemplifikację omówionych wcześniej zagadnień zaproponowała Justyna Lahun (Uniwersytet Opolski), która w referacie *Tradycyjne i internetowe wydanie Strzelca Opolskiego – kompromisy, ustępstwa, korzyści i straty* porównała dwie wersje lokalnej gazety.

Występujący w tej sesji autorzy poruszyli także zagadnienia wydawnicze, bibliotekarskie i księgarskie, związane z przeniesieniem dokumentów lub informacji o nich do Sieci. Wykład Anny Grucy (UJ) *Krakowskie katalogi księgarskie doby autonomii galicyjskiej. Typologia i wartość źródłowa w kontekście przemian form informacji o dawnej książce* dotyczył dostępności w Internecie katalogów antykwarycznych. Danuta Patkaniowska (BJ) w wystąpieniu zatytułowanym *Książka tradycyjna i książka elektroniczna w opracowaniu rzeczowym (wybrane problemy)* omówiła z kolei pracę bibliotekarza nad książką i jej tekstem.

Dyskusja została zdominowana pytaniami o definicje prasy elektronicznej. Kwestie te próbowała wyjaśnić uczestnicząca w sesji Anna Szymańska, przedstawicielka firmy eGazety, zajmującej się produkcją i kolportażem elektronicznej prasy.

W sesji „Realny i wirtualny użytkownik Internetu” zdecydowana większość prelegentów prezentowała wyniki własnych badań empirycznych. Maria Próchnicka, Małgorzata Jaskowska i Agnieszka Korycińska-Huras (UJ) przedstawiły

referat *Zachowania informacyjne autorów prac licencyjnych z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa: zmienność tendencji wykorzystania źródeł elektronicznych i drukowanych*. Przedmiotem badań był warsztat bibliograficzny studentów – od początkowych kwerend, poprzez ustalenia terminologiczne, po krytyczne omówienie piśmiennictwa, związanego z tematem pracy licencyjnej. Marzena Swigoń (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) w prezentacji *E-książka w świetle najnowszych zagranicznych badań użytkowników informacji (user studies)* zajęła się wyszczególnieniem wad i zalet książek elektronicznych oraz postulatów i wyobrażeń na ich temat. Małgorzata Jaskowska (UJ) przedstawiła referat *Naukowe książki elektroniczne w opinii użytkowników bibliotek akademickich*. Skonfrontowała w nim wyniki najnowszych brytyjskich badań z rezultatami sondażu, przeprowadzonego wśród studentów kierunku, na którym pracuje. Tematem *Analiza i krytyka piśmiennictwa a Web 2.0. Wybrane zagadnienia metodologiczne* zajęła się Sabina Cisek (UJ). Zdaniem autorki, platformy dzielenia się wiedzą (*knowledge-sharing communities*), serwisy typu wiki czy *social bookmarking* mogą być bardzo użytecznym narzędziem podczas poszukiwania inspiracji i tematów badań. Do problemów użytkownika Internetu, tym razem wirtualnego, wróciła kolejna referentka, Agnieszka Korycińska-Huras. Prezentację *Piśmiennosc obywateli polskich mikronacji (wirtualnych państw) – propozycja badań* poświęciła analizie zachowań jednego z internautów, migrującego z wirtualnego państwa do grupy dyskusyjnej. Autorka w konkluzji zastanawia się nad ewentualnymi związkami aktywności w społeczności sieciowej z przemianami współczesnej komunikacji piśmiennej. Sesję zakończył referat Sebastiana Wiernego (BN) *Elektroniczne zasoby tekstowe w odbiorze użytkowników Internetu*, prezentujący wyniki badań sondażowych na temat zależności między korzystaniem z Internetu a czytelnictwem.

Uczestnicy dyskusji moderowanej przez Hannę Tadeusiewicz (UŁ) odnosili się głównie do wystąpienia A. Korycińskiej-Huras. Uwagi dotyczyły identyfikacji badanego użytkownika w świecie rzeczywistym oraz niewystarczającej, bo jednostkowej próbie badawczej.

Równolegle trwała sesja zatytułowana *Technologia a funkcjonowanie książki i jej instytucji*, którą prowadziła Maria Juda (UMCS). Wystąpienia dotyczyły zasobów bibliotek pedagogicznych i ekonomicznych, zbiorów utraconych i rozproszonych oraz elektronicznego papieru. Krzysztof Walczak (UWr.) w referacie *Książka i jej formy w zasobach i koncepcjach rozwoju polskich bibliotek pedagogicznych* zastanawiał się nad gwałtownie w ostatnich latach rosnącą liczbą dokumentów elektronicznych i wpływem tego zjawiska na przyszłość struktury bibliotecznej. Tematem wystąpienia Danuty Domalewskiej (Biblioteka UE, Kraków) były *Przemiany komunikacji piśmienniczej w literaturze ekonomicznej i bibliotece ekonomicznej*. Ryszard Nowakowski (ZN im. Ossolińskich) w wykładzie *Digitalizacja a zbiory utracone i rozproszone* przedstawił projekt scalenia zbioru prasy polskiej Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rozdzielonego po II wojnie światowej. Referat Arkadiusza Pulikowskiego (UŚ) *Przyszłość książki i bibliotek w świetle wyników badań nad elektronicznym papierem* dotyczył konsekwencji upowszechniania się nowego nośnika i jego wpływu na rynek książki i czasopism, ludzi i instytucje.

Sesję zakończyły skierowane do referentów prośby o dodatkowe wyjaśnienia, m.in. dotyczące charakterystyki elektronicznych zasobów bibliotek pedagogicznych, interpretacji „dozwolonego użytku własnego” oraz planu i czasu trwania projektu prowadzonego przez Ossolineum.

W trzecim, ostatnim dniu konferencji odbyły się dwie równoległe sesje: „Formy i typy dokumentów elektronicznych” oraz „Biblioteki cyfrowe”. Sesję prowadzoną przez Marię Próchnicką rozpoczęło wystąpienie Małgorzaty Pietrzak (UW) *Tekst artystyczny a komunikacja elektroniczna*. Autorka mówiła o wpływie mediów elektronicznych na rozumienie, prezentowanie, realizację i odbiór tekstu artystycznego oraz na relacje: tekst – czytelnik oraz tekst – wykonawca –

odbiorca. Zagadnieniami związanymi z powieścią hipertekstową jako jedną z wypowiedzi artystycznych zajęła się następnie Ewa Chuchro (UW), prezentując temat *Powieść hipertekstowa – eksperyment w Sieci czy nowy gatunek literacki?* W referacie *Książka artystyczna i literatura (nie)obecne w Internecie* Urszula Kowalewska i Justyna Jerzyk-Wojtecka (Biblioteka UŁ) przeanalizowały różnice i podobieństwa obu form, a także podały adresy wartych odwiedzenia stron internetowych. Kolejnym przykładem elektronicznego dokumentu był szkolny podręcznik w hybrydowej, książkowo- płytowej realizacji. Autorka w wystąpieniu *Bibliologiczne granice współczesnego podręcznika* Ewa Jabłońska-Stefanowicz (UWr.) zaprezentowała wyniki badań najnowszych publikacji tego typu, koncentrując się na wzajemnych relacjach między materiałem elektronicznym a drukowanym. Sesję kończyło wystąpienie Małgorzaty Janiak (UJ) *Od zwoju do bazy danych: zmiany formy informacji*. Po przeprowadzeniu analizy różnych struktur tekstu autorka uznała, że strukturą pomocną w opisie współczesnego świata (w tym nowych mediów; dzieł liberackich i zbiorów informacyjnych) stać się może forma bazy danych.

Głosy w dyskusji dotyczyły eksperymentów z formą dzieła literackiego. Uznano je za zjawisko ciekawe, ale marginalne.

Sesję poświęconą bibliotekom cyfrowym rozpoczęła Jadwiga Woźniak-Kasperek (UW) referatem *Funkcjonalność i zawartość bibliotek cyfrowych – analiza wybranych przypadków*. Wychodząc od zdefiniowania ich cech koniecznych i wystarczających, autorka porównała następnie biblioteki tego typu z innymi serwisami internetowymi o podobnym charakterze. *Organizacja wiedzy w przestrzeni komunikacji elektronicznej na przykładzie Europejskiej Biblioteki Cyfrowej Europeana* była tematem wystąpienia Diany Pietruch-Reizes (UŚ). Celem projektu Europeana jest udostępnienie w Internecie europejskiego dziedzictwa kulturowego: książek, czasopism, map, fotografii, filmów, a także dokumentów archiwalnych europejskich instytucji kultury, nauki i techniki. W referacie omówiono zagadnienia prawne dotyczące komunikacji elektronicznej oraz przykłady działań realizowanych w poszczególnych państwach członkowskich. Jolanta Gwóźdź (UŚ) w prezentacji *Projekt Monasticon – od historycznej biblioteki zakonnej do platformy cyfrowej* przedstawiła z kolei pomysł rekonstrukcji i kompleksowego, interdyscyplinarnego opracowania rozproszonych kolekcji historycznych, przechowywanych przez pokolenia w bibliotekach i skryptoriach klasztornych. *Wykorzystanie zbiorów cyfrowych bibliotek na przykładzie Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej* było tematem wykładu, kończącego sesję. Autorka, Anna Wałek (Biblioteka PWr.), zapoznała słuchaczy z funkcjonowaniem Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej, jej strukturą, kolekcjami i podkolekcjami oraz sposobami dotarcia do dokumentów.

Okazją do nawiązania bezpośrednich kontaktów i wymiany mniej formalnych opinii były przerwy między poszczególnymi sesjami, a także uroczysta kolacja, na którą zostali zaproszeni wszyscy uczestnicy.

Podczas oficjalnego zamknięcia konferencji trzy intensywne dni obrad podsumowała Maria Próchnicka. Oprócz danych statystycznych (8 sesji, 41 wystąpień) mówiła o atrakcyjnych tematach, sprawnym przebiegu obrad i gościnności. Organizatorzy poinformowali uczestników, że przysłane teksty referatów zostaną po zrecenzowaniu opublikowane w specjalnym pokonferencyjnym tomie.

Ewa Jabłońska-Stefanowicz
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski